

Svi oni koji vole svoj otok harni su mu na velikom trudu na registriranju kulturnoga blaga u cilju čuvanja i spašavanja kulturnog fenomena — glagoljice. U sačuvanim spomenicima koji ne predstavljaju knjižni fond kakav se nekada nalazio na otoku mogu i sada naučni istraživači naći građu za sva-kovrsna naučna istraživanja.

Nevenka Linarić

Vjekoslav ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije, I dio, Uvod, Biblija, Apokrifi i legende, Liturgijski tekstovi, Egzorcizmi i zapisi, Molitvenici, Teologija, Crkveni govori (Homiletika), Pjesme. Historijski institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, 1969. Urednik: akademik Marko Kostrenčić, str. 1—300, 4°.*

U drugom svojem kapitalnom djelu »Glagoljski rukopisi JAZU« prof. Štefanić nadopunjuje u stanovitom smislu Opise glagoljskih rukopisa otoka Krka. Kako je poznato, u spomenutim opisima rukopisa otoka Krka autor je donio u Dodacima samo usko obrađene rukopise koji su izvan nalazišta na otoku. Kako je pak Arhiv JAZU u Zagrebu danas najveće nalazište glagoljskih rukopisa, to su i krčki rukopisi smješteni u Arhivu JAZU u ovoj knjizi detaljnije opisani.

Zbirka glagoljskih rukopisa JAZU čuva rukopisnu građu počevši od XII do XIX stoljeća. Krčki rukopisi ušli su u Arhiv JAZU raznim putevima. Preko Ivana Kukuljevića Sakcinskog dospjelo je u Akademiju oko 65 glagoljskih rukopisa i 86 fragmenata. Još 1854. god. objavio je Kukuljević da je za 3 dana boravljenja na Krku sakupio 27 glagoljskih rukopisa, 20 tiskanih glagoljskih knjiga te 30 listina. Arhiv JAZU posjeduje još zbirku rukopisa koji su kao Berčićeva ostavština dospjeli ovamo; zatim je prof. Ivan Milčetić donio s otoka Krka veći broj rukopisa koje je on i opisao u svojoj Bibliografiji. Vinko Premuda, svećenik iz Baške, ostavio je oporukom 21 rukopis. Ne zna se, međutim, gdje su svršili Bašćanski ili Premudini ostrišci iz XII st. kao ni Pravila bratovštine sv. Duha iz Baške. Poslije II svjetskog rata sabrane su u Akademiji među ostalim i Matične knjige, tako da su i one krčkoga porijekla u ovoj zbirci. Sam autor predao je Arhivu Akademije 19 glagoljskih rukopisa, od toga 6 fragmenata uglavnom notarskih spisa iz Vrbnika. Ostali njegovi rukopisi potječu iz Baške. Novija veća prinova rukopisa potječe iz ostavštine Jerka Grškovića iz Vrbnika. U Akademijinu arhivu skupila su se do Opisa 443 glagoljska rukopisa (od toga oko 157 fragmenata). U cjelokupnom broju najbrojnije su zastupana ona područja u kojima se glagoljica zadržala najduže u upotrebi, a to je otok Krk i zadarsko otočje.

U glagoljskim rukopisima JAZU građa je raspoređena drugačije nego u opisu krčkih rukopisa. Ovdje se polazi od biblijsko-liturgijskih tekstova koji su genetički i kronološki stariji. Za njima slijede rukopisi »koji proširuju prvotni repertorij na crkveno-odgojnu i crkveno-administrativnu funkciju«. To su: Molitvenici, Teologija, Crkveni govori (Homiletika), Pjesme. Ovo je sadržaj I dijela ove knjige. Nadamo se da će uskoro u tisak II dio knjige, a sadržavat će obrađene zbornike različitog sadržaja te grupu spomenika namijenjenih crkvenim, društvenim i političkim organizacijama. Cijela građa raspoređena je u 11 krugova. Gdje je karakter djela zahtijevao, građa je razdijeljena na pododjele.

Glagoljski rukopisi JAZU već su jednom bili opisani, odnosno tiskana je bibliografija tih rukopisa. Bilo je to pred više od pola stoljeća, kada je teškom

zadatku da za tri godine priredi opis sviju glagoljskih rukopisa i štampanih knjiga u svijetu pristupio Ivan Milčetić. Od toga je tiskana samo prva knjiga »Hrvatska glagoljska bibliografija, I dio. Opisi rukopisa«. Starine JAZU XXX, Zagreb 1911, kojom su se dosada služili naučni radnici što su proučavali rukopise Akademijine zbirke. Dakako da je Milčetićeve bibliografije zastarjela, nepotpuna, nema je u prodaji, nepregledna je, nema analitičkog indeksa sadržaja, nema popisa fondova, bez indeksa je sastavnih dijelova iz pojedinih rukopisa. Razlika u broju opisanih rukopisa između Milčetićeve bibliografije i novog opisa iznosi 142 rukopisa. Mnogi su rukopisi dobili nov smještaj u Arhivu. Sve ih je trebalo pregledati i postaviti u red da bi djelo postalo potpuno. Ono je takvoga karaktera da se sigurno uskoro neće ponovno izrađivati. Plan rada na potanjem opisivanju rukopisa postavljen je 1948. godine. Djelo je dovršeno 1964, otkada je gotovo čekalo na štampu. Kad se pristupilo opisivanju, trebalo je odlučiti kako postupiti sa starim signaturama. Signature koje su zatečene u Arhivu čuvale su se do krajnjih granica. Promjena je provedena kad su otkriveni novi fragmenti u već registriranom materijalu. Odnos starih signatura prema novoj registraciji evidentiran je u Popisu po signaturama na kraju Uvoda. To je ujedno sada i dobar katalog rukopisa Arhiva JAZU po kojemu se lakoćom, ako je poznata signatura, pronade traženi rukopis.

Metoda opisa pridržava se općih načela arhivistike i bibliotekarstva. Shema opisa sadržava 6 dijelova:

- I Naslovni dio
- II Literatura o rukopisu
- III Formalni opis
- IV Sadržaj u općim linijama i u detaljima
- V Zapisi ili bilješke izvan teksta
- VI Zaglavak ili rekapitulacija podataka relevantnih za ocjenu značenja rukopisa, njegova datiranja i njegov historijat do ulaska u Akademijin arhiv.

Kad postoji više rukopisa jednog te istog djela, izvršena je opća rekapitulacija o djelu i njihovim međusobnim odnosima. Ove opće rekapitulacije su »sume« što će svakom koji se bude bavio pojedinim pitanjima ovako prikazane vrste biti nenadoknadivi uvodi u studiranje.

U Arhivu JAZU postoji vrlo velik broj fragmenata. Datiranje rukopisnih fragmenata naročito je teško izvršiti. Ako su spomenici pisani na papiru, pomaže filigranologija (utvrđivanje vodenih znakova na papiru) — kojom se određuje starost papira. Kod fragmenata pisanih na pergameni datiran je spomenik kombinacijom historijske, filološke i paleografske metode. Za datiranje nekih fragmenata preostale su isključivo filološka i paleografska metoda pa je stoga paleografska metoda ispitivanja rukopisa urodila sadržajnim pregledom paleografskih osobina pisma hrvatskoglagoljskih spogenetički i kronološki stariji. Za njima slijede rukopisi »koji proširuju prvotni menika. U ovom pregledu nema paleografske analize i istaknutih primjera glagoljskih spomenika najstarijeg razdoblja tzv. oble glagoljice X—XI stoljeća. Kad bi se paleografski opis rukopisa najstarijeg razdoblja uz izbor slikovnog materijala dodao ovom što donosi paleografski pregled hrvatskoglagoljskih spomenika u ovoj knjizi, dobio bi se potreban i koristan udžbenik paleografije. Udžbenik paleografije nužno je potreban za pedagoške svrhe. Ništa manje nije potreban ni za naučne svrhe, jer su dosadašnji udžbenici rijetki i nepristupačni. Stoga je ovaj dio Uvoda pod naslovom »Paleografski kriterij datiranja i terminologija« veliki dobitak za sve one koji se bave proučavanjem hrvatskoga glagolizma. Ovdje je na poznatim primjerima dan pregled morfoloških izmjena glagoljskih slova, opisana je upotreba nekih slova koja su mijenjala svoju funkciju u toku upotrebe glagoljskog pisma, ocrtni su dijalekatski utjecaji naročito na slova jat, d'erv i poluglas. Opisani su svi tipovi glagoljskog pisma koji su se javljali u hrvatskoglagoljskim rukopisima, a to su: ustavno, poluustavno, kursivno

(knjiško i kancelarijsko) i polukursivno. Protumačeni su različiti utjecaji na grafiju i ortografiju glagoljice, koja polako gubi svoje kvalitete i usvaja tuđe. To su napori u XVII i XVIII st. da se u hrvatskoj glagoljici stvori grafijski sistem analogan rusko-ćirilskom sistemu. To je i rješavanje bilježenja jotacije odnosno palatalnosti. Istaknut je poseban sistem glagoljskog kursivnog pisma u sjevernoj Dalmaciji koji ne predstavlja jedinstvenu školu, koji uz zajedničke crte ima spomenute degradacije i deformacije u grafiji i ortografiji. Karakteristični rukopisi ovoga tipa pisma idu u prvu polovinu XVII stoljeća. Istom tom tipu pisma pripadaju i neki rukopisi koji glagoljska slova pišu po jednoj istaknutoj liniji vodilici, pa po toj osobini predstavljaju primjer pisma u petrolinijskom sistemu. U svakom slučaju, ovaj će paleografski opis doći do potpune upotrebe vrijednosti tek onda kada bude štampan II dio opisa, u koji će biti uklopljen Album slika čiji će se izbor, kako navodi autor, izvesti prvenstveno po paleografskom kriteriju. Nakon paleografskog pregleda glagoljskog pisma uvodi nas autor u djelo prikazom iluminacije glagoljskih knjiga, davanjem potrebnih napomena o transliteraciji glagoljskih tekstova u latinicu, pregledom kratica, pregledom nekih tipičnih glagoljskih slova, primjerima tipova ligatura slova i sl.

Od 443 rukopisa, koliko ih ima u Arhivu akademije, u I dio opisa ušlo ih je 267. Opis ostalih rukopisa očekujemo s nestrpljenjem u II dijelu, koji će iznijeti na vidjelo suvremeno opisane Zbornike različitog sadržaja, Regule i statute, Registre (Općinski zapisnici, Notarski protokoli, Matične knjige, Bratovštinski registri, Računski registri klera, Gospodarske bilježnice), te Varia uz već spomenuti Album.

Od svih u ovoj knjizi opisanih rukopisa izdvojiti ćemo neke važnije koji su vezani uz otok Krk bilo svojim postanjem ili po tome što su se tamo neko vrijeme zadržavali ili tamo pronašli. Tako je jedan od dva Fragmenta Apostola koji predstavljaju najstarije hrvatskoglagoljske rukopise u Arhivu JAZU, poznat u nauci pod imenom Grškovićevo odlomak apostola (XII stoljeće), vezan uz otok imenom vrbničkog kapelana Grškovića koji ga je našao. Danas se u nauci smatra da su ga donijeli na Krk bjegunci iz Bosne, za propasti bosanske države. — U novije vrijeme, tj. 1959, postao je Arhiv JAZU čuvar zbornika iz XIII st. koji sadrži Epistolu o nedjelji i odlomak obrasca mise na rođenje Marijino, koji je nekada bio prilijepljen na Kvarezimal Šimuna Grebla što se čuva u Vrbniku. Ovaj odlomak pronašao se u ostavštini Jerka Grškovića.

Među Apokrifima opisanim u ovoj knjizi nalazi se Apokrifno slovo o Blagovještenju, kraj XIII stoljeća, koje još nije dovoljno proučeno; našao ga je u Omišlju I. Milčetić 1875. godine.

Među opisanim fragmentima misala ima ih dosta velik broj vezanih svojim porijeklom uz otok. Među njima su dva odlomka misala starije tradicije dospjeli u Akademiju iz Vrbnika. Ima ih iz različitih nalazišta. Jedan list misala iz XIV—XV st. skinut je s glagoljskog rukopisa Antona Frankia, popa iz Omišlja; jedan list misala iz XV st. dospio je u Akademiju iz Baške; jedan list također iz XV st. dobio je Kukuljević u Krku od kapelana Petra Bozanića. Komad lista misala dobio je Kukuljević od franjevca Turčića, gvardijana samostana u Dubašnici, itd.

Najstariji sačuvani odlomci brevijara iz XIII st. u Arhivu JAZU također su krčkoga porijekla. Dijalekatski prodori u jezik vežu ove odlomke na Vrbnik, Omišalj ili Cres. Uz ove najstarije odlomke postoji niz vrijednih brevijarskih fragmenata s otoka. Tako npr. List brevijara, (lekcionara) iz XIII—XIV stoljeća, te Komad lista brevijara, iz XIII—XIV stoljeća, pisani identičnom rukom, skinuti su sa korica glagoljskog rukopisa u Omišlju. List brevijara iz prve polovine XIV st. potječe iz Dubašnice, list brevijara iz XV st. je iz Dobrinja, jedan List brevijara dobio je Kukuljević u Glavotoku, nekoliko fragmenata porijeklom je iz Vrbnika itd.

Među Liturgica varia nalazi se list kalendara iz XV st. iz Dubašnice, Oficij B. D. Marije Karmelske, god. 1721. iz Dobrinja, te Liturgijski direktorij sa »Žuntom« i Konstitucije franjevac III reda, rkp fra Šimuna Hrčića, god. 1735—1740. iz samostana sv. Marije Mandalene u Dubašnici. Krčki su glago-

ljaši obnavljali svoje liturgijske knjige. O tom govori sačuvana Žunta za govoriti oficij, rukopis Dominika Zeca, god. 1752—1753, liturgijski direktorij ili ordinarij u kojem su upute za liturgijske čine za svaki dan u godini; ujedno sadržava i dodatak misalu i brevijaru, tj. one molitve ili čitave oficije koji se još nisu nalazili u glagoljskim misalima i brevijarima. U ovom odjeljku nalazi se nadalje »Čin6 umršvim« iz 1754. što ga je pisar priredio za tisak, zato je tačno imitirao štampana slova. U Akademiju je dospio s Premudinom ostavštinom. Ovdje su i Večernje i slavoslovija na najveće blagdane iz XVIII stoljeća, rukopis nastao kod franjevaca III reda, najvjerojatnije u samostanu sv. Marije Mandalene u Dubašnici.

U grupi spomenika Egzorcizama i zapisa predstavlja krčku baštinu Kvardirnica egzorcizama Antona Franki, pisana prvih decenija XVIII st. u Omišlju. Ovo je knjižica zaklinjanja protiv zla oblaka (nevremena). Ovdje je i knjižica Zaklinjanja protiv nevremena (XVIII stoljeće), rukopis pisan u Baški; pisar mu je Mate Hrabrić koji se spominje u propisu bašćanskih svećenika. Zaklinjanje Protiv nevremena i večernja za mrtve iz XVIII st. poklon je našeg autora. Sveščić zaklinjanja (god. 1756) krnja knjižica također je porijeklom iz Baške.

U razdjeljku Teologija nalazi se veći broj starijih i novijih spomenika. Među njima je Antoninov konfesional (druga polovina XV stoljeća), priručnik o ispovijedanju, kompiliran po Antoninovu konfesionalu »Summula confessionis«, koji je našao prof. Milčetić u Dobrinju. Ovdje je i nekoliko primjerala Dijaloga. Dijalog Grgura Pape (Kožljački) (kraj XV i poč. XVI st.) što sadrži 2 dijela: I. Gospodarske i ljetopisne bilješke i II. Dijalog Grgura pape. Rukopis se od početka XVII st. nalazio u Vrbniku, odakle ga je Kukuljević 1854. god donio u Akademijinu zbirku. — Dijalog Grgura Pape (Premudin) (XVI—XVII stoljeća) došao je iz Baške iz ostavštine Vinka Premude, a prepisan je negdje na otoku Lošinju ili Cresu. — Dijalog Grgura Pape (Martešičev), iz god. 1623. pisan je u Grižanima, a nađen u Dobrinju. Akademija ga je nabavila 1905. god. od dr Nikole Gržetića. Nakon opisa Dijaloga slijedi opći zaglavak o Dijalozima Grgura Pape u hrvatskoglagoljskoj književnosti.

Priručnik moralne teologije iz XVII st. komplikacija je talijanskog ili latinskog djela nastalog u Italiji krajem XVI stoljeća, a na naš je jezik prenesena u krugu franjevaca III reda, jamačno na otoku Krku, u drugoj polovici XVII stoljeća. Priručnik moralne teologije (skripta Barića Mandića, tačnije skripta iz moralne teologije na osnovi sedam sakramenata. Dio teološkog priručnika (skripta) iz XVIII st. pisan je bašćanskim cakavizmom. Ima sličnosti u sadržaju s teološkim priručnikom Barića Mandića. Ovdje su i tri kršćanska nauka. Kršćanski nauk (Priolov) iz god. 1723. iz ostavštine je Jerka Grškovića. Pisar i datum poznati su mu iz završne bilješke dobrinjskog »žakna« Mikule Lukarića. Kršćanski nauk (Priolov) iz god. 1729—1730. i Kršćanski nauk (Priolov) iz druge četvrti XVIII st. nađeni su u Baški; naš ih je autor predao Akademiji. Priručnik o crkvenim redovima iz XVIII st. nađen je u Dragi Bašćanskoj; njega je također autor odstupio Akademiji. Dio teološkog priručnika (o ženidbi i dr.) iz XVIII st. skripta su koja su služila svećeničkim kandidatima na otoku. Sudeći po rukopisu pisao ga je vjerojatno Barić Mandić iz Baške. Razgovaranju o ljudskim djelima iz XVIII st. pisar potječe iz Vrbnika. Autor je knjižicu odstupio Akademiji. Kratki kazuistički pregled iz XVIII stoljeća, u kojem se po kršćanskim formulama utvrđuje kvaliteta grijeha, lokaliziran je u Bašku. Pripadao je ostavštini Vinka Premude. Dvije moralističke rasprave iz druge polovine XVIII st. potječu iz Vrbnika. Sadrže raspravu o dužnostima roditelja i starješina prema djeci i podložnicima i o blagoslovnim krepostima. Ove dvije rasprave su također dar autora Arhivu akademije. Librić fra Bartula Tomašića iz 1812. god. kojemu je pisar iz Drage Bašćanske, došao je s ostavštinom Vinka Premude u Arhiv JAZU.

Od crkvenih govora (homiletske literature) nađeni su u Omišlju Odlomak Disipula (prije 1542. godine) i to propovijed na 2. nedjelju po Duhovima i početak propovijedi na 3. nedjelju po Duhovima, zatim Knjige »Disipula« iz god.

1558. i to »sermoni« na nedjelje i blagdane preko cijele godine. Autor je dao opći zaglavak o »Disipulima« u kojemu je proučio odnose među 4 poznata primjerka, utvrdio maticu i odnos prema Heroltovu originalu.

Među Pjesmama nalazimo: Plač Majke Božje iz XV—XVI st. koji se od početka XVII st. nalazio u Vrbniku. Knjižica je iz ostavštine Jerka Grškovića. Ovdje su i »Versi duhovne meju ohtabu Sv. Tela« iz god. 1766. Pisao ih je u Baški pop Petar Hrabrić. Knjižica je dospjela u Akademiju s ostalim Premudinim glagoljskim rukopisima.

I na kraju, nismo pretjerali ako kažemo da nas je i ovim djelom prof. Štefanić uvelike zadužio. Pružio je solidnu bazu za proučavanje hrvatskog glagolizma. Nakon ove knjige preostalo bi da se opišu ostali glagoljski rukopisi u Hrvatskoj i Sloveniji. Prof. Štefanić žali što to nije učinio, a mi smo uvjereni da se ne će lako naći čovjek koji bi s toliko mara i ljubavi pristupio nastavku ovakvoga posla.

Nevenka Linarić

NEDJELJKO KARABAIĆ I MUZIČKI FOLKLOR HRVATSKOG PRIMORJA I ISTRE

izašla je u Rijeci 1956. god. knjiga mladog muzikologa i kompozitora Nedjeljka Karabaića, profesora na Osnovnoj školi »Josip Brusić« i Muzičkoj školi »Ivan Matetić Ronjgov«.¹ Knjiga je izašla u vlastitoj nakladi i obuhvaća 120 stranica, od čega je jedan dio ilustrativnog značenja, a obuhvaća notne primjere i slike, i to: 26 strana notnih zapisa, 7 strana fotografija, 1 zemljovid Istre i Hrvatskog primorja, dok je ostalo tekst.

Motto: *»Oni, koji su svoje djetinjstvo proveli u krajevima, gdje se pjevaju ove pjesme, znaju što znače ovi zvuci, tužni i veseli ujedno... Zato ću se obratiti i drugima sa željom, da im ovaj arhaični izraz istarsko-primorskog naroda učinim bar pristupačnim, ako ne bliskim.«*

(Iz predgovora knjige N. Karabaića)

Stoljeća su prošla, a čakavski govor još uvijek živi, praćen osebujnom melodikom sačuvanom u popijevkama i plesovima Hrvatskog primorja, Istre i Kvarnerskih otoka. Čakavština i melodika u tzv. »istarskoj ljestvici« čine jednu nedjeljivu cjelinu, jer ta riječ i zvuk imaju u sebi neki drevni prizvuk, kao odjek grubo klesanih slova »Bašćanske ploče«, najstarijeg spomenika hrvatskog jezika, kao i tolikih drugih glagoljskih spomenika. Taj izraz narodne umjetnosti ostao je do danas nenatrunjen i čist, samonikao i prirodan, a pri tome je zanimljiva činjenica da su ovi krajevi, tj. Hrvatsko primorje, Istra i Kvarnerski otoci, na krajnjoj granici Hrvatske i pod neposrednim kulturnim i političkim utjecajem naših prekomorskih susjeda, ostavili nama u baštinu glazbu koja je ostala u izvjesnom smislu na svom početnom stadiju, te napredak evropske glazbe nije na nju ostavio nikakva osobitog traga. I kako reče Ivan Matetić Ronjgov, najznačajniji umjetnički predstavnik ovog izraza, da se »tu radi o praiskonskoj ne samo našoj, već možda i vaskolijkoj muzici uopće«, to prema njemu i ostalim muzikolozima koji su se bavili tim pitanjem izlazi slijedeći zaključak: Hrvatsko primorje i Istra predstavljaju najzanimljivije područje za istraživanje naše narodne glazbe i upravo jedinstven primjer kako

**KRČKI
ZBORNIK**

1

**KRK
1970**

KRČKI ZBORNIK

POVIJESNOG DRUŠTVA OTOKA KRKA
PODRUŽNICE POVIJESNOG DRUŠTVA HRVATSKE

SVEZAK 1

Urednički odbor:

dr BRANKO FUČIĆ

PETAR STRČIĆ (glavni urednik)

dr NIKOLA ŠPANJOL

RIKARD ŽIĆ

RUDOLF ŽIĆ

Ovaj je svezak uredio:

PETAR STRČIĆ

Nacrt korica:

dr BRANKO FUČIĆ